

Η μεταπολίτευση. Μία σύντομη αποτίμηση

του Κώστα Σημίτη

Η έκφραση «μεταπολίτευση» παραπέμπει στις τέσσερις περίπου δεκαετίες από την πτώση της δικτατορίας το 1974 μέχρι την έναρξη της οικονομικής κρίσης και τις εκλογές του 2009. Κατά την μακριά αυτή περίοδο υπήρξαν διάφοροι χρονικά κύκλοι με έντονες διαφορές ως προς τις πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, τις κυρίαρχες επιδιώξεις, τους πρωταγωνιστές και τις στάσεις των πολιτών. Από το 1974 μέχρι το 1985 το ζητούμενο ήταν η αποκατάσταση της δημοκρατίας, η ομαλή λειτουργία του κοινοβουλευτισμού, η κατάργηση των διακρίσεων μεταξύ των πολιτών και η ισονομία. Ο στόχος επιτεύχθηκε. Από το 1981 και μετά η προσπάθεια στράφηκε στον περιορισμό των ανισοτήτων, τη βελτίωση της θέσης των εργαζομένων, την ενίσχυση της κοινωνικής πολιτικής. Το 2007 η κατάσταση είχε αισθητά βελτιωθεί σε σχέση με το 1974. Η σταθεροποίηση της οικονομίας, η επίτευξη υψηλών ρυθμών ανάπτυξης, η αύξηση των επενδύσεων ήταν ο κύριος στόχος της περιόδου 1993-2004. Η Ελλάδα πέτυχε το διάστημα αυτό τους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης από το 1974 και μετά, καλύτερους μάλιστα από τους ευρωπαϊκούς, και πρωτόγνωρο ύψος επενδύσεων. Η αναβάθμιση της διεθνούς θέσης της χώρας επιδιώχθηκε κυρίως το 1974-1981 με την ένταξη στην ΕΟΚ, το 1981-1985 με την εναρμόνιση προς τους κοινοτικούς κανονισμούς και το 1996-2003 με την ένταξη στην ΟΝΕ, την εισαγωγή του ευρώ, την ένταξη της Κύπρου στην Ένωση και την βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Οι στόχοι αυτοί πραγματοποιήθηκαν. Υπήρχαν, βέβαια πολλές προσπάθειες κατά τη διάρκεια των ετών

1974-2004 που είτε δεν ολοκληρώθηκαν είτε δεν απέδωσαν είτε και ματαιώθηκαν. Ο έλεγχος της διαφθοράς, η ανεπάρκεια της διοίκησης, η υπέρβαση της πελατειακής πολιτικής, η αναμόρφωση του ασφαλιστικού, είναι παραδείγματα προσπαθειών που δεν είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Η Νέα Δημοκρατία ανέλαβε το 2004 τη διακυβέρνηση της χώρας σε κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που της εξασφάλιζαν πολύ μεγαλύτερη ευχέρεια κινήσεων από εκείνη που είχε οποιαδήποτε άλλη κυβέρνηση στο παρελθόν. Αντί όμως να προχωρήσει τον εκσυγχρονισμό, την προσαρμογή στα ευρωπαϊκά πρότυπα και να συνεχίσει με επιμονή τις προηγούμενες προσπάθειες, προτίμησε την εκτεταμένη επιστροφή στις παραδοσιακές πρακτικές του πελατειακού κράτους. Χάρη στις οικονομικές δυνατότητες που είχε εξασφαλίσει η προηγούμενη πολιτική στη χώρα, επανέφερε την πληθώρα των διορισμών στο Δημόσιο, τις παροχές σε κοινωνικές ομάδες για να τη στηρίξουν πολιτικά και την υποτίμηση των δημοσίων επενδύσεων. Η αναπτυξιακή προσπάθεια σε μια χώρα, όπως η Ελλάδα, πρέπει να είναι σχεδιασμένη, επίμονη και συνεχής. Τα διαλείμματα, τα πισωγυρίσματα, η τακτική του «βλέποντας και κάνοντας», αποτέλεσαν τη σημαντικότερη αιτία της ανατροπής των όσων είχαν επιτευχθεί και της κρίσης που ακολούθησε. Καθοριστικά συνέβαλε και η αμεριμνησία του ΠΑΣΟΚ από το 2007 και μετά. Αγνόησε σκόπιμα την οικονομική πραγματικότητα. Όταν ανέλαβε την κυβέρνηση το 2009, απροετοίμαστο, αναποφάσιστο και αλαζονικό επέτεινε τον εκτροχιασμό.

Η οικονομική κρίση δεν ήταν αναπόφευκτο προϊόν της μεταπολίτευσης. Ήταν αποτέλεσμα των πολιτικών χειρισμών μετά

το 2004. Τα κόμματα αδιαφόρησαν από τότε για την υστέρηση της χώρας, τις συνέπειές της, την ανάγκη να συνεχισθεί η σύγκλιση προς την Ευρωζώνη. Στράφηκαν κυρίως στην ενίσχυση της εξουσίας τους με οποιοδήποτε μέσο και με όποιο αποτέλεσμα ήθελε να προκύψει. Άνθισε έτσι ανεμπόδιστα η λαϊκιστική πολιτική και η αποφυγή του πολιτικού κόστους. Ο εκτροχιασμός ήταν η αδήριτη συνέπεια.

Η μετάθεση των ευθυνών για την οικονομική κρίση γενικά στη μεταπολίτευση αποσκοπεί σε παραποίηση των γεγονότων και επιδιώκει την παραπλάνηση των πολιτών. Εντάσσεται στις συνηθισμένες στην ελληνική πολιτική τακτικές, οι πρωταγωνιστές μιας αρνητικής εξέλιξης να κατηγορούν τους πολιτικούς τους αντιπάλους για τα αίτια της ώστε να συγκαλύψουν το ρόλο τους. Το επίτευγμα της μεταπολίτευσης είναι ότι μετέτρεψε μια χώρα αυταρχισμού και μισαλλοδοξίας σε μια λειτουργούσα δημοκρατία με ελευθερίες που ποτέ άλλοτε δεν είχαν υπάρξει σ' αυτόν τον τόπο. Ποτέ άλλοτε στο παρελθόν δεν είχε υπάρξει, όπως κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης, ομαλή λειτουργία του κοινοβουλευτισμού και εναλλαγή κομμάτων στην εξουσία. Η μεταπολίτευση ενέταξε την Ελλάδα, η οποία ήταν παρίας της διεθνούς κοινότητας, στη διεθνή συνεργασία και της άνοιξε το δρόμο της συμμετοχής στην ευρωπαϊκή ενοποιητική προσπάθεια παρά την υστέρησή της. Από το 1996 και μετά η ελληνική οικονομία βρισκόταν σε σταθερή πορεία ανάπτυξης.

Υπάρχουν πρακτικές που χαρακτήριζαν για εκατό και πλέον χρόνια τη χώρα και εξακολουθούν να καθορίζουν την ελληνική κοινωνία παρότι συντελούν στην υστέρησή της. Είναι αποδεκτές από τους

ψηφοφόρους. Τις ενέκριναν και τις επιδοκίμασαν σε όλη τη διάρκεια της μεταπολίτευσης.

α) Η ακραία αντιπαλότητα μεταξύ των ελληνικών κομμάτων. Επηρεάζει αρνητικά τις προσπάθειες για μεταρρύθμιση και βελτίωση των θεσμών. Νέοι θεσμοί επιζούν με περιπέτειες και αμφισβητούνται συνεχώς από την κάθε αξιωματική αντιπολίτευση. Ακραίο παράδειγμα ασυνέχειας και αντιπαλότητας ήταν η καταπολέμηση των Μνημονίων από τη Νέα Δημοκρατία το 2010 και η πλήρης αποδοχή τους από τον κ. Σαμαρά το 2012. Όταν η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ κατάργησε την αναφορά του θρησκευάτος στα δελτία ταυτοτήτων η Νέα Δημοκρατία αντιτάχθηκε έντονα σ' αυτή τη ρύθμιση. Δήλωσε ότι όταν έρθει στην εξουσία θα διενεργήσει δημοψήφισμα για το θέμα. Δημοψήφισμα δεν έγινε, όταν ανέλαβε την κυβέρνηση το 2004.

β) Η πελατειακή νοοτροπία και ο τρόπος προσλήψεων στο Δημόσιο.

Το 1995 το ΠΑΣΟΚ καθιέρωσε την πρόσληψη των δημοσίων υπαλλήλων με διαγωνισμό. Από το 1996 και μετά εφαρμόστηκε αυστηρά ο κανόνας. Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας το 2004 καθιέρωσε τόσες εξαιρέσεις και αλλαγές, ώστε αναίρεσε τον κανόνα. Τώρα ισχύει και πάλι αυστηρά, διότι λόγω της κρίσης γίνονται ελάχιστες προσλήψεις.

γ) Οι συντεχνιακές πρακτικές. Παράδειγμα: Κοινωνικές ομάδες και κοινωνικές οργανώσεις είχαν εξασφαλίσει ασκώντας πολιτική πίεση φόρους προς όφελός τους. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ζήτησε από την Ελλάδα να καταργήσει τους φόρους υπέρ τρίτων. Χρειάστηκε ένας

περίπου χρόνος για να καταγραφούν οι φόροι υπέρ τρίτων που είναι τώρα σε ισχύ. Η κατάργησή τους έχει προχωρήσει μόνον μερικά. Σύμφωνα με την Οικονομική Καθημερινή της 6.7.2014 κάθε πολίτης όταν εκδίδει διαβατήριο καταβάλλει ακόμη 4,60 ευρώ στον Οργανισμό Αγροτικών Ασφαλίσεων. Κατά την αγορά χαρτιού για φωτοτυπίες πληρώνεται φόρος 4% επί της αξίας του στους οργανισμούς προστασίας πνευματικής ιδιοκτησίας.

δ) Ο υπερσυγκεντρωτισμός. Για σχεδόν όλες τις κρατικές αποφάσεις χρειάζεται μια πληθώρα υπογραφών από διάφορους υπεύθυνους. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται κάθε υπουργείο να έχει λόγο, να κάνει χάρες για πολιτικούς σκοπούς, να προλαβαίνει μια πολιτικά άσκοπη για το κόμμα απόφαση. Ο υπερσυγκεντρωτισμός αυτός δεν καταργείται εύκολα. Προκύπτει από τις αποφάσεις της διοίκησης και τις πρακτικές των υπαλλήλων που δεν θέλουν να έχουν ευθύνες. Η αποκέντρωση συναντά δυσκολίες λόγω του χαμηλού επιπέδου των υπαλλήλων της τοπικής αυτοδιοίκησης και της εκτεταμένης διαφθοράς.

ε) Ο λαϊκισμός. Η Νέα Δημοκρατία χρησιμοποίησε πριν από τις εκλογές του 2004 το σύνθημα «ο Σημίτης έδωσε ό,τι είχε να δώσει» υπονοώντας ότι η ίδια θα έκανε νέες παροχές. Πράγματι διόρισε χιλιάδες υπαλλήλους, κατήργησε φόρους, έδωσε παράνομες αγροτικές επιδοτήσεις και πολλά άλλα. Αποτέλεσμα ήταν η κρίση. Ο Γ. Παπανδρέου διαβεβαίωσε πριν από τις εκλογές του 2009 ότι λεφτά υπάρχουν. Καθυστέρησε να πάρει μέτρα. Αποτέλεσμα ήταν η επέμβαση της Ευρωζώνης. Ο διαδεδομένος λαϊκισμός που επιβάλλει έναν ανειλικρινή λόγο είναι ένα μόνιμο εμπόδιο που

καθιστά αδύνατους σχεδιασμούς και ματαιώνει την αναγκαία συνέχιση μιας προσπάθειας ώστε να αποδώσει.

Οι κυβερνήσεις της μεταπολίτευσης δεν βρέθηκαν σε μία αφετηρία που όλα ήταν δυνατά, όπως ισχυρίζονται σήμερα οι επικριτές τους. Η Ελλάδα ήταν το 1974 φασιστικό καθεστώς. Οι δυνάμεις που μάχονταν την δημοκρατική λειτουργία της πολιτείας και μια κοινωνική πολιτική που θα εξασφάλιζε περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη ήταν απειλητικά παρούσες τόσο το 1974, όταν έπεσε η δικτατορία, όσο το 1981, όταν πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά ομαλά η άνοδος ενός αριστερού κόμματος στην εξουσία. Το 1996 και μετά οι κοινωνικές ομάδες που στήριζαν το πελατειακό-συντεχνιακό σύστημα αντιτάχθηκαν σθεναρά στις εκσυγχρονιστικές προσπάθειες. Οι επιτυχίες της μεταπολίτευσης δεν ήταν αυτονόητες. Κατακτήθηκαν με σκληρή προσπάθεια.¹ Η Ελλάδα δεν μπόρεσε όμως να φτάσει το επίπεδο των προηγμένων χωρών παρά τις μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν. Δομές, λειτουργίες και νοοτροπίες μιας κοινωνίας που έχουν διαμορφωθεί επί έναν και πλέον αιώνα δεν αλλάζουν σε τριάντα χρόνια.

¹ Τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πορεία των ελλειμμάτων, του δημοσίου χρέους και των αμοιβών των υπαλλήλων του Δημοσίου δείχνουν ανάγλυφα, ότι η μεταπολίτευση ευθύνεται πολύ λιγότερο για τη σημερινή κατάσταση της χώρας από τους όψιμους κατηγορούς της. Eurostat TGM, Eurostat.ec.europa.eu/tgm/printTable.do? General government consolidated gross debt. Percentage of GDP at market prices (Χρέος της γενικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ): 1993 91, 2%, 1996 100, 3%, 2003 98, 3%, 2009 129, 4%. General government deficit, % of GDP (Έλλειμμα γενικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ): 2000 3,7%, 2003 5,6 %, 2009 15, 6%. Compensation of employees, general government, percentage of GDP at market prices (Μισθοί γενικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ): 1993 11,1%, 1996 9,5%, 2003 8,9%, 2009 12,2%. Έτη αναφοράς, Άνοιξη 2012, Ιανουάριος 2013.